

GUMANISTIK QARASHLAR RIVOJLANISHI TARIXIDAN

Asqarov Azimjon

NamDU 2 bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ma'naviy qadriyatlar tizimida gumanizm muhim o'rin tutadi. Uning insoniyatini ng dunyoqarash ongidagi hal qiluvchi roli shu bilan baholanishi mumkinki, hech bir f alsafiy, siyosiy, badiiy yo'nalish yoki Yevropa sivilizatsiyasining ma'naviy va amaliy rahbari bo'lishga da'vogarlik qiladigan ta'limot o'zini insonparvarlik namunasi deb e'lon qila olmaydi. Uyg'onish davrida "ildiz otgan" ma'naviy madaniyatda an'ana s haklida o'rnatilgan insonparvarlik g'oyalari zamon sinovidan o'tib, o'zining ahamiy ati va bardavom qimmatini isbotladi.

Kalit so'zlar: gumanizm, dunyoqarash, Yevropa, sivilizatsiya, tarix

FROM THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF HUMANIST IDEAS

Askarov Azimjon

NamSU, 2nd year master's student

ABSTRACT

Humanism occupies an important place in the system of spiritual values. Its decisive role in the worldview consciousness of mankind can be judged by the fact that not a single philosophical, political, artistic direction or doctrine that claims to be the spiritual and practical leader of European civilization could do without declaring itself an example of humanism. The humanistic ideals that "took root" in the Renaissance, established in spiritual culture in the form of tradition, have stood the test of time, proving their significance and enduring value.

Keywords: humanism, worldview, Europe, civilization, history.

ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ГУММАНИСТИЧЕСКИХ ИДЕЙ

Аскарлов Азимжон

НамГУ, магистрант 2 курса

АННОТАЦИЯ

Гуманизм занимает важное место в системе духовных ценностей. О его определяющей роли в мировоззренческом сознании человечества можно судить по тому, что ни одно философское, политическое, художественное направление или учение, претендующее на роль духовного и практического лидера европейской цивилизации, не обходилось без того, чтобы объявить себя

образом гуманизма. Гуманистические идеалы, «пустившие корни» в эпоху Ренессанса, утвердившиеся в духовной культуре в форме традиции, выдержали испытание временем, доказав свою значимость, непреходящую ценность.

Ключевые слова: гуманизм, мировоззрение, Европа, цивилизация, история.

KIRISH

Gumanizm - Insonparvarlik inson mohiyatini izlashdir. Binobarin, u kishining mohiyati borligiga, uni topish va anglash mumkinligiga oldindan ishonadi. Gumanizm insonning mohiyatini hamma uchun bir xil idealga aylantiradi. Nihoyat, mohiyat gumanistlar tomonidan qadriyat deb e'lon qilinadi. Biroq, insonparvarlik g'oyasining keng qo'llanilishi ba'zan salbiy oqibatlariga olib keladi. Devalvatsiya sodir bo'ladi - insonparvarlik g'oyasining ijtimoiy ongidagi buzilish, uning badiiy adabiyotga aylanishi. Shu munosabat bilan insonparvarlik mazmunini aniqlash zarurati tug'iladi. Yuqorida aytilganlarga asoslanib, insonparvarlik kabi hodisani aniqlashga urinish hozirgi vaqt uchun dolzarbdir, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Gumanizm inqirozi nima ekanligini tushunish uchun insonparvarlik nima ekanligini va, demak, uning paydo bo'lish shartlarini tushunishingiz kerak.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. Braginani "Социально - этические взгляды итальянских гуманистов" nomli o'quv qo'llanmasi metodologik manba bo'lib belgilandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

"Gumanizm" atamasi 1-asrda ishlatilgan lotincha "humanitas" (insoniyat) dan olingan. Miloddan avvalgi, mashhur Rim notiq Sitseron (miloddan avvalgi 106-43) fikriga ko'ra, insonparvarlik insonning tarbiyasi va ta'limi bo'lib, uning yuksalishiga hissa qo'shadi. Insonparvarlik tamoyili insonga munosabatni eng oliy qadriyat sifatida, har bir shaxsning qadr-qimmatini hurmat qilishni, uning yashash huquqini, erkin rivojlanishini, o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish va baxtga intilishni nazarda tutgan. Gumanizm insonning barcha asosiy huquqlarini tan olishni nazarda tutadi, shaxs farovonligini har qanday ijtimoiy faoliyatni baholashning yeng yuqori mezon sifatida tasdiqlaydi. Jahon madaniyatining o'ziga xos xususiyati sifatida insonparvarlik antik dunyoda o'zini namoyon qildi. Misrdagi Qadimgi Qirollik davridan (miloddan avvalgi III ming yillik) ruhoniylar Sheshaning yozuvi kabi bayonotlar bizga yetib keldi: "Men baxtsizlarni kuchlilardan qutqardim ... Men

ochlarga non, yalang'ochlarga kiyim berdim. Men o'g'li bo'lmaganni dafn qildim ...". Bunday matnlarning ko'pchiligi Qadimgi Misr madaniyatiga singib ketgan kuchli gumanistik oqim mavjudligidan dalolat beradi.

Qadimgi misrliklar shaxsning axloqiy xulq-atvori, insonparvarligining ajoyib tamoyillarini ishlab chiqishga muvaffaq bo'lishdi. Amenemonaning donolik kitoblari axloqning juda yuqori darajasidan dalolat beradi. Qadimgi Misr madaniyatida hamma narsa dindorlik muhitiga botgan, biroq ayni paytda hamma narsa sof insoniylik tubida kuchli ildizlarga ega edi. Insonparvarlik ko'rinishlari tarix davomida sezilarli bo'lgan. Insoniyat jamiyatining birligi, yaxlitligi va zaifligi to'g'risida, o'zaro ta'sir va o'zaro yordamga muhtoj, ijtimoiy tengsizlikni ixtiyoriy ravishda rad yetish, kuchlining mazlumlarga nisbatan zo'ravonligi haqida gumanistik dunyoqarash paydo bo'ldi. Insonparvarlik g'oyalari insoniyatning donishmand vakillari (Aflotun, Konfutsiy, Gandi va boshqalar) tomonidan qayta-qayta aniq va chuqur amalga oshirilgan. Vaqt o'tishi bilan insoniyat ularni tan oldi. Xristian, musulmon va buddist etikasi insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi.

Madaniy yo'nalish sifatida insonparvarlik 14-asrda Italiyada paydo bo'lgan va 15-asrdan G'arbiy Yevropaga tarqalgan. Renessans yoki Uyg'onish davri (fransuz renaissance - jonlanish) XIV asrning o'rtalaridan 17-asrning birinchi o'n yilliklarigacha deyarli uch asrni qamrab olgan Yevropa madaniyati rivojlanishidagi eng yorqin davrlardan biriga aylandi. Bu Yevropa xalqlari tarixida katta o'zgarishlar davri edi. Shahar sivilizatsiyasining yuqori darajasi sharoitida kapitalistik munosabatlarning paydo bo'lishi jarayoni va feodalizm inqirozi boshlandi, xalqlarning shaklanishi va yirik milliy davlatlarning paydo bo'lishi sodir bo'ldi, siyosiy tizimning yangi shakli - mutlaq davlat paydo bo'ldi. monarxiya, yangi ijtimoiy guruhlar - burjuaziya va yollanma ishchilar shakllandi. Insonning ruhiy dunyosi ham o'zgardi. Uyg'onish davri odamida o'z-o'zini tasdiqlash, katta yutuqlarga chanqoqlik hissi paydo bo'ldi, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etdi, tabiat olamini qayta kashf etdi, uni chuqur idrok etishga intildi, uning go'zalligiga qoyil qoldi. Uyg'onish davri madaniyati dunyoni dunyoviy idrok etish va tushunish, yerdagi mavjudotning qadr-qimmatini tasdiqlash, insonning aqli va ijodiy qobiliyatlarining buyukligi, shaxsning qadr-qimmati bilan ajralib turadi. Gumanizm Uyg'onish davri madaniyatining g'oyaviy asosiga aylandi.

Gumanistlar jamiyatning ma'naviy hayotida katolik cherkovining diktaturasiga qarshi chiqdilar. Ular sxolastik fanning formal mantiqqa (dialektikaga) asoslangan usulini tanqid qildilar, uning dogmatizmi va hokimiyatga ishonishlarini rad etdilar va shu bilan ilmiy tafakkurning erkin rivojlanishiga yo'l ochdilar. Dastlab, bu o'zini dunyoviy qadriyatlarni asketik o'rta asrlar cherkovi zulmiga qarshi himoya qilish

shaklida namoyon bo'ldi. Ba'zi Italiya universitetlari o'rta asrlarda yarim unutilgan va rad etilgan qadimiy madaniy va ilmiy merosga qaytdilar. Shaxsning ma'naviy tabiatini yuksaltirishda grammatika, ritorika, she'riyat, tarix, axloqdan iborat fanlar majmuasiga asosiy o'rin berildi. Aynan shu fanlar Uyg'onish davri madaniyatining nazariy asosiga aylandi va "studia humanitatis" (gumanitar fanlar) nomini oldi. Lotincha "humanitas" tushunchasi o'shanda inson hayoti bilan bog'liq bo'lgan barcha narsalarning ahamiyatini uzoq vaqt davomida kamsitishga qaramay, inson qadr-qimmatini rivojlantirish istagini bildirgan. Ideal ma'rifat va faoliyat o'rtasidagi uyg'unlikda ko'rindi.

Gumanistlar qadimgi madaniyatni o'rganishga chaqirdilar, cherkov uni butparast deb rad yetib, undan faqat nasroniylik ta'limotiga zid bo'lmagan narsani tushundi. Qadimiy merosni tiklash ular uchun o'z-o'zidan maqsad emas, balki o'z davrining dolzarb muammolarini hal qilish, yangi madaniyat qurish uchun asos bo'lib xizmat qildi. XIV asrning ikkinchi yarmida Uyg'onish davri adabiyotining paydo bo'lishi. Franchesko Petrarka va Jovanni Bokkachchio nomlari bilan bog'liq. Ular shaxsning qadr-qimmatini haqidagi gumanistik g'oyalarni olg'a surib, uni zo'ravonlik bilan emas, balki insonning mardonavor ishlari, uning erkinligi va yerdagi hayot quvonchlaridan bahramand bo'lish huquqi bilan bog'ladilar.

Shoir va faylasuf Francheska Petrarka (1304-1374) shakl shubxasiz gumanizm asoschisi hisoblanadi. Petrarka Uyg'onish davrigacha bo'lgan tafakkur oqimlarining yaxlitligini ko'rish va ularni poyetik sintezda birlashtirishga muvaffaq bo'lgan birinchi buyuk gumanist, shoir va fuqaro bo'lib, kelajak Yevropa avlodlari na'munasiga aylandi. U o'z ijodi bilan G'arbiy va Sharqiy yevropaning kelayotgan ko'p qabilali avlodlarida ma'lum bir ma'naviy va madaniy birlik ongini – har doim ham aniq bo'lmasa-da – singdirishga muvaffaq bo'ldi, uning foydali ta'siri bizning zamonaviy davrimizda ham o'z aksini topdi.

Uning asarlarida Italiyada Uyg'onish davri madaniyati rivojlanishining ko'plab yo'llariga asos solindi. U o'zining "O'z va boshqalar jaholatlari to'g'risida"gi risolasida O'rta asrlarga xos bo'lgan sxolastikani qat'iyan rad etadi, bu bilan u o'zining go'yoki jaholatini namoyishkorona e'lon qiladi, chunki u bunday ilmlikni o'z davri uchun mutlaqo foydasiz deb hisoblaydi. Yuqorida tilga olingan risolada qadimiy merosni baholashga prinsipial jihatdan yangicha yondashuv namoyon bo'ladi. Petrarkaning so'zlariga ko'ra, adabiyot, san'at, ilm-fanning yangi gullab-yashnashiga erishish uchun ajoyib o'tmishdoshlarning fikrlariga ko'r-ko'rona taqlid qilish emas, balki qadimgi madaniyat cho'qqilariga ko'tarilish istagi va shu bilan birga qayta o'ylash va qaysidir ma'noda undan oshib ketadi. Petrarka belgilab bergan

bu chiziq insonparvarlikning qadimgi merosga bo'lgan munosabatida yetakchi yo'nalish bo'ldi.

Birinchi gumanist inson haqidagi fanlar chinakam falsafaning mazmuniga aylanishi kerak, deb hisoblagan va uning barcha ishlarida falsafani ana shu munosib bilim obyektiga qayta yo'naltirishga chaqiriq bor. Petrarka o'z mulohazalari bilan Uyg'onish davrida shaxsiy o'zlikni shakllantirishga asos soldi. Turli davrlarda inson o'zini turlicha anglaydi. U o'zini ijtimoiy guruhga ilohiy belgilangan tartibda eng faol qo'shilish orqali tasdiqladi - bu shaxsdan talab qilinadigan ijtimoiy jasoratdir. Uyg'onish davri odami asta-sekin universal o'rta asr tushunchalaridan voz kechib, konkret, individuallikka o'tadi.

Gumanistlar shaxsni tushunishga yangi yondashuvni ishlab chiqdilar, bunda faoliyat tushunchasi katta rol o'ynadi. Ular uchun inson shaxsining qadr-qimmati kelib chiqishi yoki ijtimoiy mansubligi bilan emas, balki shaxsiy xizmatlari va faoliyatining samarasi bilan belgilanadi.

Ushbu yondashuvning yorqin timsoli, masalan, mashhur gumanist Leon Battista Albertaning (1404-1472) ko'p qirrali faoliyati bo'lishi mumkin. U me'mor, rassom, san'atga oid risolalar muallifi bo'lgan, tasviriy kompozitsiya tamoyillarini - ranglarning muvozanati va simmetriyasini, imo-ishoralar va personajlarning pozalarini shakllantirgan. Albertning fikricha, inson faqat o'z faoliyati bilan taqdir taqozosi ustidan g'alaba qozonishga qodir. "Mag'lub bo'lishni istamagan kishi osonlikcha g'alaba qozonadi. Bo'ysunishga odatlanganlar taqdirning bo'yinbog'iga chidashadi." XV asrning ikkinchi yarmidagi gumanistik fikr, yangi g'oyalar bilan boyitilgan bo'lib, ulardan eng muhimi, insonning boshqa mavjudotlarga nisbatan o'ziga xos xususiyatlarini va dunyodagi alohida mavqeini ko'rsatadigan shaxsning qadr-qimmati g'oyasi bo'ldi. Masalan, Jovanni Piko della Mirandola (1463-1494) o'zining "Inson qadr-qimmati to'g'risida"gi yorqin nutqida uni dunyoning markaziga qo'yadi. Xudo insonni o'ziga xos surat va o'xshashlikda yaratmagan, balki unga o'zini o'zi yaratish imkoniyatini berganligi ta'kidlanadi. Uyg'onish davri mutafakkirlari inson qudratini va uning buyukligini ulug'lab, uning ajoyib ijodiga qoyil qoldilar, muqarrar ravishda inson va Xudo o'rtasida yaqinlashdilar.

"Inson shamollarni bo'ysundiradi va dengizlarni zabt etadi, vaqt hisobini biladi ... Bundan tashqari, u chiroq yordamida tunni kunduzga aylantiradi. Nihoyat, insonning ilohiyligi bizga sehr orqali ochib beriladi. U inson qo'llari bilan mo'jizalar yaratadi - tabiat yarata oladigan mo'jizadir.

Aytish kerakki, XVI asrning o'rtalariga qadar. Katolik cherkovi tomonidan gumanistlarning ta'qib qilinishi juda kam uchraydi. Yangi dunyoviy madaniyat

g'oliblari inkvizitsiya olovidan qo'rqmadilar va yaxshi nasroniylar sifatida tanildilar. Va faqat Reformatsiya - (lotincha reformatio - o'zgartirishdan) papalikka qarshi chiqqan e'tiqodni yangilash harakati - cherkovni hujumga o'tishga majbur qildi.

XULOSA

Shunday qilib, biz gumanizmning nazariy va amaliy tomonlarini ko'rib chiqdik, bu hodisani aniqlashning iloji yo'qligini ilgari asoslab, faqat bitta jihatga amal qildik. Ko'rinib turibdiki, birinchi gumanistlar tomonidan ye'lon qilingan shaxsning ma'naviy ozodligi yangi madaniyat qurish, qadimiy merosni qayta ishlash va o'zlashtirish, ta'lim va tarbiyaviy faoliyatga qaratilgan gumanitar bilimlarni rivojlantirish vazifalari bilan uzviy bog'liq edi. Demak, gumanizmga faqat qarashlarning falsafiy tizimi sifatida ta'rif berish mumkin yemas. Nazariy va amaliy jihatlar o'zaro bog'liq. Gumanizm nazariyasi tubdan yangi narsa yemas edi. Biroq, gumanizmning nazariy jihati, asosan, faqat oldingi davrlar g'oyalarini qayta ishlash bo'lishiga qaramay, gumanizm tubdan yangi falsafiy yo'nalish sifatida ye'lon qilindi. Ammo bu fakt insonparvarlik kabi hodisaning ahamiyatini zarracha kamaytirmaydi. Buning sababi shundaki, nazariy jihatdan tashqari, amaliy jihat ham mavjud bo'lib, uning yordamida insonparvarlik nafaqat o'tgan davr faylasuflarining taxminlarini qayta ishlashga, balki mafkuraga, ana shunday g'oyalar sintezining timsoliga aylanadi. hayotning siyosat, ta'lim, san'at kabi sohalari.

Gumanizmning deyarli har bir figurasi o'z nazariyalarini gavdalantirgan yoki hayotga tatbiq yetishga harakat qilgan. Gumanistlar nafaqat yangilangan, baxtli, intellektual jamiyatga ishonishdi - ular san'at, ta'lim, siyosat kabi sohalardan foydalangan holda bu jamiyatni o'z qo'llari bilan qurishni xohladilar va qurishga harakat qildilar. Yuqorida aytilganlarning barchasiga asoslanib, insonparvarlik faqat falsafiy bilimlar tizimi yemas, balki ancha murakkab degan xulosaga kelishimiz mumkin. Gumanizm ko'plab falsafiy an'analarning g'oyalarini o'z ichiga oladi, lekin o'zi nafaqat falsafa. U falsafiy tushunchalar asosida ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishga qaratilgan, shuning uchun gumanizmga faqat falsafa yoki dunyoqarash sifatida ta'rif berish mumkin yemas. Bu fikrlash shakllarining to'plamidir. Shunday qilib, gumanizm axloqiy tafakkurga inson va yerdagi hayotning ichki qadriyatini tan olishga olib keldi, odamlarning baxt-saodati, adolatga erishish, tengligi g'oyalari asta-sekin rivojlandi. Uyg'onish davrining gumanistik qarashlari shaxs huquqlarini ta'minlashga va xususan, baxtli hayot huquqini tan olishga yordam berdi. Ko'pgina falsafiy oqimlar insonparvarlik xususiyatlarini o'ziga singdirdi. Gumanizm hodisa sifatida tarixan o'zgaruvchan qarashlar tizimi bo'lib chiqdi. U

san'atdan kelib chiqib, ilm-fanga, ilmiy-texnik inqilobga yo'l ochdi, iqtisodiy yuksalish, ta'lim, ijtimoiy o'zgarishlar va inqiloblarga hissa qo'shdi.

REFERENCES

1. Лосев А. Ф. «Эстетика возрождения». — М, 1997 – С. 47-447
2. Бибихин В. В. Новый ренессанс /Бибихин В. В. — М.: Наука, 1998. — 496с
3. Хлодовский Р. И. Франческо Петрарка: Поэзия гуманизма. -М.: Наука, 1974. - С.146
4. Баткин Л. М. Итальянское возрождение в поисках индивидуальности -М.: Наука, 1989. - 272с
5. Баткин Л. М. Итальянские гуманисты: стиль жизни, стиль мышления — М:1976. — С.78-102
6. Брагина Л. М. Итальянский гуманизм — М: 1977. — С.95
7. Гуревич П. С. Философия человека Ч.1— М: РАН, 2000 — С.253